

Gondolatok a devizaalapú hitelszerződések jogi hátteréről és a tisztességtelen általános szerződési feltételek érvénytelenségi kontrolljáról

I. BEVEZETÉS

A közép-kelet-európai országokban,^[1] de különösen Magyarországon a 2000-es évek első évtizedében a lakossági hitelezés általánosan elterjedt formájává vált az ún. devizaalapú hitelezés. A svájci frank, az euró, illetőleg a japán jen alacsony kamatai alapján a fogyasztók hosszú távon is kedvezőnek és kiszámíthatónak tekinthették a devizában történő eladósodást. Ennek tulajdonítható, hogy Magyarországon 2009-re a háztartások által felvett hitelek 53%-a devizaalapú hitel volt. A 2008-ban kirobbant világméretű pénzügyi válság által generált árfolyamemelkedés a devizaalapú hitelek adóssai számára elviselhetetlen mértékű törlesztőrészlet emelkedést okozott, mivel a devizaalapú kölcsönszerződéseknel a kereskedelmi bankok által alkalmazott általános szerződési feltételek lehetővé tették a pénzügyintézetek számára a kamatfeltételek egyoldalú módosítását, illetőleg az árfolyamkockázatot kizárólag a hiteladósokra terhelték.

A tanulmány a társadalmi válsággá szélesedett devizaadósság-válság jogi és pénzügyi hátterét, magyarországi jellegzetességeit vizsgálja, elemzi a Kúria és az Európai Unió Bíróságának (EUB) a devizahitelezéssel kapcsolatos döntéseit, továbbá a devizaadósság-válság rendezésére irányuló jogalkotási intézkedéseket, különösen az alkotmányosság és hatékonyság követelményeinek való megfelelésüket.

[1] Magyarország mellett a devizahitelezés rendkívüli megugrása látható a balti országokban: Észtországban, Lettországon, Litvániában. 2011-ben az Európai Unió országai között a lakossági devizahitelezés tekintetében Lettország, Litvánia és Magyarország volt a három listavezető. Ugyancsak megnövekedtek a devizahiteles konstrukciók Lengyelországban, Romániában és Bulgáriában, de ezekben az országokban nem okozott olyan kiterjedt adósválságot, mint az első csoportba tartozó országoknál. Csehország esetében a devizahitel engedélyezési rendszere az ezredforduló után is fennmaradt, Szlovákiában pedig az eurózónához való 2009-es csatlakozással, a deviza árfolyamingadozásból eredő kockázatok eliminálódtak.

1. A devizalapú hitelszerződések pénzügyi és jogi háttere

a) A devizahitelezés pénzügyi háttere

A lakossági devizahitelezés kiugró mértékű elterjedése a magyar a hitelpiacon 2000-es évek elejére esett. A devizaalapú hitelezés felfutásához – a lakosság fogyasztási igényeinek növekedése,^[2] a bankok hitelezési hajlandósága^[3] és a devizahitelek alacsony kamata^[4] mellett – nagyban hozzájárult, hogy a kormány 2003-ban de facto befagyasztotta a 2001-ben bevezetett forintalapú lakáscélú hitelek kamattámogatási konstrukcióját,^[5] mert úgy ítélte meg, hogy a kamattámogatási terher finanszírozhatatlan és veszélyezteti az állami költségvetés stabilitását. Az államilag támogatott forinthitelezés, megszüntetéssel egyenértékű szigorú korlátozásával az olcsó devizaalapú (euró és svájci frank) hitelek felé mozdult el a kereslet. A lakossági devizahitelezés alapját a 2001-ben bevezetett devizaliberalizációs intézkedések teremtették meg, szabaddá téve a határokon átnyúló tőkemozgást és devizahitelezést, társulva egy lebegő árfolyamrendszer bevezetésével.^[6] Ezek együttesen nagy kockázatot jelentettek a pénzügyi stabilitásra, sajnálatos módon azonban egészen a devizahiteles válság kirobbanásáig a Magyar Nemzeti Bank (MNB) nem hozott érdemi szabályozó intézkedést a lakossági devizahitelezés ellenőrzött keretek között tartására és az eladósodás kockázatainak csökkentésére.^[7]

A lakáshitel piacon felerősödött a pénzintézetek közötti verseny. Új, ingatlanfedeztetű devizahitel ajánlatokkal árasztották el a lakossági piacot, melynek következtében először a lakáscélú, majd a fogyasztási cikkek piacán is dominánssá váltak az akkor még olcsónak számító devizaalapú kölcsönszerződések. Fent felsorolt tényezők együttes hatásának eredményeként – az MNB kimutatásai alapján – 2004 és 2012 között mintegy 800 000 devizaalapú fogyasztói kölcsönszerződést kötöttek.

[2] Az 1990-es rendszerváltást követően megnövekedett fogyasztási igényekkel nem állt arányban a bérek, illetőleg a jövedelmek emelkedése, ennek köszönhetően 2002 és 2010 között a lakossági hitelállomány öt és félszeresére emelkedett.

[3] A rendszerváltást követően a szocializmusban érvényesülő monolit bankszektort felváltó kereskedelmi bankok növekedési céljai között szerepelt a lakossági hitelállomány növelése, speciális devizahitel-kínálat nyújtása.

[4] Amíg a 2003–2009 közötti időszakban a forint kamata 11,00–9,00 % közötti sávban mozgott, addig a svájci frank kamata 0,32–0,25%, az euró kamata 2,00–4,00% között volt.

[5] A lakáscélú támogatásokról szóló 12/2001. (I. 31.) kormányrendelettel, amelynek elfogadását erősen motiválta a közelgő általános választás is, a kormány egy nagyvonalú kamattámogatási rendszert vezetett be a lakáscélú forintalapú hitelek igénybevétele esetében. Különösen súlyos terhet jelentett a költségvetés számára a jelzáloglevéllel finanszírozott lakáshitelek kamattámogatása, illetőleg az ún. kiegészítő kamattámogatás, amelyek esetében az állam 20 éves időtartamra vállalta kamattámogatás megfizetését.

[6] Lásd Budai, 2014, 515.

[7] Lásd az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának jelentése a 2002–2010. közötti lakossági deviza-eladósodás okainak feltárásáról, valamint az esetleges kormányzati felelősség vizsgálatáról (2012. február, <http://www.parlament.hu/irom39/05881/05881.pdf>, letöltés: 2015. június. 10.).

2011-re a devizaalapú hitelek értéke elérte a tíz milliárd eurót, ami megközelítőleg a magyar GDP 11%-nak felelt meg. A teljes hitelállományon belül a devizahitelek aránya 68 %-ot tett ki. 2011 tavaszán a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 576 000 háztartásnak (közel két millió ember) volt lakáscélú jelzáloghitel, amelynek közel a fele devizaalapú jelzálogkölcson volt, mintegy 287 000 háztartást és kb. 1 millió személyt érintve.^[8]

b) A devizaalapú hitel és kölcsönszerződések jogi háttere

A forintalapú és a devizaalapú kölcsönszerződéseket alapvetően a lerovó pénznem eltérése különbözteti meg. Amíg a forintalapú hitelügyletek esetében az adós ugyanabban a pénznemben törleszti a tartozását, amiben annak kikötése történt, addig a devizalapú szerződések esetében a hitelösszeget és a törlesztőrészt devizában (euró, svájci frank) határozzák meg, a folyósítás és a tényleges törlesztés pedig a teljesítés helyének pénznemében, azaz forintban történik. A konstrukció sajátossága az árfolyamváltozásból eredő nagyfokú kockázat. Különösen nagy lehet ez a kockázat, ha az árfolyamváltozás terhét kizárólag az adósra terheli a pénzintézet. A devizaalapú kölcsönök okozta súlyos adósválság kialakulásában nagy szerepe volt a túlzottan megengedő jogi szabályozásnak. A fogyasztói hitel, illetőleg a fogyasztói kölcsönszerződésekre vonatkozó speciális, kogens szabályok hiányában a pénzintézetek határtalan szabadságot kaptak a devizaalapú hitel- és kölcsönszerződések feltételeinek meghatározásában, a fogyasztók pedig nem voltak olyan alkupozícióban, hogy alakítsák a feltételeket. A Polgári Törvénykönyvnek bankhitel és bankkölcsön-szerződésekre vonatkozó keretszabályaitól a felek – a normák diszpozitív jellege folytán – szabadon eltérhettek és létrehozhattak olyan atipikus, származtatott konstrukciókat, mint a devizaalapú kölcsönszerződés. Még tovább erősítette a hitelezők pozícióját a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (továbbiakban Hpt.), amely korlátlanul megengedte a pénzintézetek számára, hogy az érdekkörükön kívül eső kedvezőtlen változások esetén a fogyasztó számára kedvezőtlenül, egyoldalúan módosíthassák a szerződési feltételeket, ha ezt a szerződés a pénzügyi intézmény számára egyértelműen lehetővé tette.^[9] Ezt a megengedő jogi szabályozást kihasználva a 2003–2009 között megkötött devizaalapú fogyasztói hitelszerződésekben általános volt a pénzintézet egyoldalú szerződésmódosítási jogának, illetőleg az árfolyamkockázat adós általi viselésének kikötése.

[8] KSH *Statisztikai Tükör* 2011/77. szám (2011. november 27.). E mellett a nem lakáscélú hitelek, pl. gépkocsilízing-hitelek 75% is devizaalapú hitel volt, ami 390 ezer személyt érintett.

[9] A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény 210. § (3) bekezdése kimondta: „A kamatot, díjat vagy egyéb szerződési feltételt csak akkor lehet egyoldalúan, az ügyfél számára kedvezőtlenül módosítani, ha szerződés ezt – külön pontban – a pénzügyi intézmény számára meghatározott feltételek, illetve körülmények esetére egyértelműen lehetővé teszi.”

A pénzügyi intézetek korlátlan egyoldalú szerződésmódosítását engedő jogi környezet csak a devizaadós válság kirobbanását követően, 2009. augusztus 1-jétől szigorodott.^[10] Ezt követően a Hpt. módosítása jelentősen korlátozta az egyoldalú módosítás jogát, kimondva, hogy *az adósok hátrányára kizárólag a kamatot, díjat és költséget lehet egyoldalúan változtatni*, és tiltotta szerződés egyéb feltételeinek – ideértve az egyoldalú módosításra okot adó körülmények felsorolását is – az adós hátrányára történő módosítását. Az egyoldalú módosítás további szigorításaként előírta az ún. ok-lista szerződésbe foglalásának kötelezettségét, mely szerint *„az egyoldalú módosítás jogát a hitelező akkor jogosult gyakorolni, ha a módosításra okot adó objektív körülmények tételes meghatározását a szerződés tartalmazza, valamint a hitelező árazási elveit trászban rögzítette”*.^[11]

A hitelintézeti törvény felhatalmazása alapján a kormány ezt követően a 275/2010. (XII. 15.) kormányrendeletben taxatív módon meghatározta az egyoldalú kamatemelés lehetséges okait.^[12]

A fogyasztói hitelszerződés fogalmát^[13] a 2009-ben elfogadott, a fogyasztóknak nyújtott hitelről szóló törvény definiálta, de ez valójában nem jelentette a védelmi szint növelését, mivel mindössze azt mondta ki a törvény, hogy hitelszerződés alatt a Polgári Törvénykönyvben szereplő hitel- és kölcsönszerződéseket kell érteni.

A jogalkotó lassú reagálására jó példa, hogy csak a 2011-ben sikerült elfogadni azt a törvényt,^[14] amely meghatározta a *devizakölcsön fogalmát*^[15] és újabb öt év telt el, amikor a 2011-es törvénybe beiktatták azokat a rendelkezéseket, amelyek meghatározták a devizaalapú hitelszerződések fogalmi sajátosságait, valamint előírták a pénzügyi intézetnek a devizaalapú hitelből eredő kötelező kockázatteljesítési kötelezettségét.^[16] A pénzügyi intézet kockázatteljesítési nyilatkozatának 2015-től ki kell terjednie a devizaalapú hitelszerződésből eredő árfolyamkockázat részletes

[10] Az egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2009. évi CL törvény 56. §-a módosította a Hpt. törvény 210. §. (3)-(9) bekezdéseit.

[11] Hpt. 2010. §. (3) bekezdés.

[12] 275/2010. (XII. 15.) Korm. rendelet a szerződésekben előírt kamat egyoldalú módosításának feltételeiről.

[13] A 2009. évi CLXII. törvény a fogyasztóknak nyújtott hitelről szóló 3. §. 9. pontja értelmében hitelszerződés a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényben meghatározott hitelszerződés és kölcsönszerződés, ide nem értve a részletvétellel kötött adásvételi, értékesítési szerződést, olyan szerződést, amely alapján folyamatos szolgáltatásnyújtás vagy azonos termék azonos mennyiségben történő értékesítése ellenében a fogyasztó részletfizetést teljesít.

[14] 2011. évi LXXV. törvény a devizaválság társadalmi hatásainak kezelése és az egyes devizák jelentős árfolyam-ingadozási hatásainak átmeneti tompítása érdekében a devizakölcsönök törlesztési árfolyamának rögzítéséről és a lakóingatlanok kényszerértékesítésének rendjéről.

[15] A törvény értelmében devizakölcsön alatt a természetes személy adós/adóstárs vagy lízingbe vevő és a pénzügyi intézet között létrejött olyan kölcsönszerződés vagy pénzügyi lízingszerződés alapján fenálló tartozás értendő, ahol a nyilvántartási pénznem euró, svájci frank vagy japán jen, a törlesztési kötelezettséget viszont a hiteladós forintban teljesíti, a kölcsön fedezete pedig magyarországi fekvésű lakóingatlanra alapított jelzálog, vagy az állam által vállalt készfizető kezesség.

[16] 2009. évi CLXII. törvény 21/A.-21/B. §§. Hatályos 2015.II.1-től.

ismertetésére és a törlesztőrészletekre gyakorolt hatására. Feltehető, ha az ismertett szabályozás nem tíz éves késedelemmel születik meg, a devizaalapú hitelek nem okoztak volna ilyen méretű adósság- és társadalmi válságot.

II. AZ ÁLTALÁNOS SZERZŐDÉSI FELTÉTELEK TISZTESSÉGTELENSÉGÉRE VONATKOZÓ MAGYAR JOGI SZABÁLYOZÁS

A devizakölcsön szerződések megkötése – mint a tömegügyletek általában – a pénzintézet által kialakított általános szerződési feltételek, ún. üzletszabályzatok alkalmazásával történt/történik, mi több, a Hpt. 207. § előírja, hogy a pénzügyi intézmény köteles az általa rendszeresen végzett, engedélyezett tevékenységre vonatkozó általános szerződési feltételeit (ÁSZF) üzletszabályzatba foglalni. Az ÁSZF alkalmazásának pozitív hatása, hogy lehetővé teszi a szerződéskötés folyamatának meggyorsítását, ugyanakkor számos visszaélés forrása is lehet, így a *take it or leave it* elvén működő ÁSZF alkalmazása kizárja az egyéni alku lehetőségét, illetőleg külön is sújthatja a gyengébb szerződő felet, mivel lehetőséget teremthet arra, hogy a vállalkozás a szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket, a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a fogyasztó hátrányára állapítsa meg.

Csakúgy, mint a modern magánjogi rendszerek szinte mindegyikében, a magyar magánjogban is kialakult a tisztességtelen szerződési kikötésekkel szembeni fellépés lehetősége.

A Polgári Törvénykönyv^[17] – német mintára^[18] – már 1977-től biztosította a jogi személy által használt, indokolatlan egyoldalú előnyt tartalmazó általános szerződési feltételek megtámadását, mind a sérelmet szenvedő konkrét szerződő fél számára, mind pedig ún. közérdekű kereset (*actio popularis*) útján. A közérdekű keresettel történő megtámadás alapossága esetén a bíróság sérelmes kikötés érvénytelenségét *erga omnes* hatállyal állapíthatta meg, kivéve azokat a szerződéseket, amelyeket a megtámadásig már teljesítettek.

Az 1977-től meglévő szabályok jelentős mértékben módosultak 1997-ben,^[19] amikor – az Európai Unióhoz való csatlakozási felkészülés részeként – átültették a fogyasztói szerződések tisztességtelen szerződési feltételeire vonatkozó 93/13/EGK tanácsi irányelv.^[20]

A 1997-es módosítás meghatározta a fogyasztó fogalmát, definiálta az ÁSZF fogalmát, továbbá rendelkezett arról is, hogy hogyan válik az ÁSZF a szerződés

[17] A Polgári Törvénykönyvről 1959. évi IV. törvény 209. §.

[18] A német jog az 1976. december 9-én elfogadott Geschäftsbedingungen Gesetz (AGBG) törvénnyel az általános szerződési feltételek széleskörű bírósági kontrollját vezette be.

[19] 1997. évi CXLIX. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról.

[20] A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv.

részévé, és átültette az irányelvnek azon rendelkezéseit, amelyek a tisztességtelenség kritériumait, a tisztességtelenség vizsgálata alól kivett szerződési elemeket határozták meg. Az 1997-es módosítás ugyanakkor a korábbi szabályozási tradíciót megőrizve fenntartotta a tisztességtelen kikötések megtámadására vonatkozó egységes jogi rezsimet a B2C és B2B szerződésekben.

Bár a tisztességtelen szerződési feltételek megtámadására irányuló keresetek száma nem volt számottevő, mégis egy bírósági ügy indította a jogalkotót az 1997-es transzpozíció finomítására, a jogharmonizációs hiányosságok pótlására. A Szombathelyi Városi Bíróságon indult Ynos Kft. felperes és V. J. alperes közötti ügyben merült fel az a kérdés, hogy vajon a tisztességtelen szerződési kikötések megtámadására vonatkozó szabályok megfelelnek-e az irányelvben foglalt követelményeknek. A Szombathelyi Városi Bíróság 2004. június 10-én hozott végzésével előzetes döntéshozatali kérelemmel fordult az Európai Bírósághoz, és kérte az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének értelmezését. Bár az Európai Bíróság elfogadta a Magyar Államnak azt az érvelését, hogy 2002-ben, a jogvita keletkezésekor Magyarország nem volt még tagja az Európai Uniónak, ezért a Bíróság nem rendelkezik hatáskörrel a feltett kérdések megválaszolására,^[21] de az Európai Bíróság ítéletéből egyértelművé vált, hogy B2C szerződésekben a tisztességtelen feltételek megtámadásának kötelezettsége nem felel az irányelv 6. cikkének.^[22] Az Ynos-döntésnek és az időközben született más fogyasztóvédelmi tárgyú Európai Bírósági ítéletekből^[23] következő jogharmonizációs igénynek tett eleget a 2006. évi III. számú törvény, amely duális jogi rezsimet hozott létre: a B2C szerződésekben alkalmazott tisztességtelen kikötések tekintetében az *ipso iure* érvényesülő semmisségi jogkövetkezményt írt elő a törvény, a B2B viszonyokban pedig fenntartotta a bíróság előtti megtámadási kötelezettségét.

A több mint tizenöt éves kodifikációs munka után 2013-ban elfogadott új Polgári Törvénykönyv,^[24] apróbb finomításokkal, lényegében megtartotta a jogharmonizáció eredményeként az ÁSZF és a tisztességtelen szerződési feltételek tekintetében kialakult jogi szabályozást.^[25]

A Kódex a Kötelmi könyv XV. fejezete mellett „A szerződés értelmezése” címet viselő XVII. fejezetben is tartalmaz a fogyasztói szerződéses jogviszonyokra vonatkozó speciális rendelkezéseket. Ennek értelmében a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződésben,^[26] amennyiben a szerződés bármely feltételének – tekintet nélkül arra, hogy az általános szerződési feltételként vagy egyéb módon

[21] Lásd az Európai Bíróság C-302/04. számú, Ynos ügyben hozott ítéletét.

[22] Lásd Szabó, 2006.

[23] Különösen C-240/98. sz. Océano Grupo Editorial kontra Rocio Murciano Quiñtero és csatolt ügyek, C-144/99. sz. EK Bizottság kontra Holland Királyság ügy, 372/99. sz. EK Bizottság kontra Olaszország ügy.

[24] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

[25] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről XV. fejezet.

[26] A törvény *in concreto* – a hatályos szabályokkal ellentétben – nem definiálja a fogyasztói szerződés fogalmát, hanem a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződés terminológiát használja.

került meghatározásra – tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a fogyasztóra kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.^[27] Az *in dubio contra proferentem* elv – egyezően az Európai Bíróság jogfejlesztő gyakorlatával^[28] – nem alkalmazható a közérdekű kereset alapján indult eljárásban, amely alapvetően prevencióst célt szolgál, nevezetesen a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazásának megakadályozását.^[29]

A Polgári Törvénykönyv Kötelmi Jogi Könyvében „Az érvénytelenség” címet viselő XVIII. fejezet tartalmazza a fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben kikötött tisztességtelen szerződési feltételek jogkövetkezményeire vonatkozó rendelkezéseket. A törvény generális elvként rögzíti a fogyasztói jogokat csorbitó szerződési feltétel semmisségét, amelyet valamennyi, a fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben kötelezően alkalmazni kell akkor, ha a kikötés a Kódexnek a fogyasztók jogait megállapító rendelkezéseitől a fogyasztók hátrányára eltér.^[30] A relatív kógencia köti magát a fogyasztót is, mivel a törvény 6:101. §-a semmisnek tekinti a fogyasztónak a jogszabályban megállapított jogáról lemondó jognyilatkozatát.

A törvény által adott meghatározás értelmében tisztességtelen az az általános szerződési feltétel, amely a szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel alkalmazójával a szerződő fél hátrányára állapítja meg.^[31] Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben az általános szerződési feltétel és a vállalkozás által előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalta szerződési feltétel tisztességtelen voltát önmagában az is megalapozza, ha a feltétel nem egyértelmű. Fogyasztói szerződések körében megfordul a bizonyítási teher, és a vállalkozást terheli annak bizonyítása, hogy a szerződési feltételt a felek egyedileg megtárgyalták. Ugyancsak változatlan az a szabály, hogy az ÁSZF tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, így a kikötött szolgáltatás rendeltetését, továbbá az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel, vagy más szerződésekkel való kapcsolatát. A tisztességtelen általános szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók azonban a főszolgáltatást megállapító, vagy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó kikötésekre, ha azok világosak és érthetőek. Továbbá nem minősül tisztességtelennek az ÁSZF, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg.^[32]

[27] Kódex Hatodik Könyv, Kötelmi jog XVII. fejezet 6:86. §.

[28] C-70/03 EK bizottság kontra Spanyol Királyság ügyben a Spanyolország ellen indított eljárásban az Európai Bíróság ítélete kimondta, hogy az irányelv 5. cikkében kimondott *contra proferentem* (fogyasztóra kedvezőbb értelmezés) elvét nem lehet alkalmazni a fogyasztóvédelmi szervezetek által indított preventív célú közérdekű perekben.

[29] Lásd a C-372/99. számú Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság ügyet.

[30] Kódex Hatodik Könyv Kötelmi jog 6:100. §.

[31] Kódex Hatodik Könyv Kötelmi jog 6:102. §.

[32] Kódex Hatodik Könyv Kötelmi jog 6:102. § (2.) bekezdések.

A magyar szabályozás rövid bemutatásával arra szeretnénk volna rámutatni, hogy Polgári Törvénykönyvben egyébként meglévő, szubsztantív normák önmagukban nem tudtak preventív hatást gyakorolni a tisztességtelen kikötések kiküszöbölésére, illetőleg a devizaalapú kölcsönszerződés hibáinak kiküszöbölésére.

III. A DEVIZAALAPÚ KÖLCSÖNSZERZŐDÉSEK TISZTESSÉGTELENSÉGE: AZ ÁRFOLYAMKOCKÁZATTÓL A PÉNZINTÉZETEK EGYOLDALÚ SZERZŐDÉSMÓDOSÍTÁSI JOGÁIG

A devizahitel alapú szerződési konstrukció megítélése tekintetében nagy bizonytalanság mutatkozott mind a joggyakorlat, mind a jogirodalom szintjén. A kibontakozó vitában a szerzők egy része a devizalapú szerződést a bankhitel és bankkölcsön szerződés származtatott formájának tekintette és a szerződési szabadság elvéből kiindulva a konstrukció jogszerűsége mellett érvelt,^[33] mások, köztük Róna Péter közgazdász-jogász a devizaalapú hitelkonstrukciót „hibás terméknek”, ebből eredően érvénytelennek tekintették.^[34] Ugyanez a bizonytalanság mutatkozott meg a jogalkalmazók körében. A joggyakorlat számára a legnagyobb nehézséget a devizalapú kölcsönszerződésekben alkalmazott általános szerződési feltételek tisztességtelenségének értelmezése jelentette. A devizalapú szerződések két általánosan alkalmazott kikötése – az árfolyamkockázat adósra telepítése, illetőleg a pénzüintézet egyoldalú szerződésmódosítási joga – volt az a két elvi kérdés, amelyek kapcsán leginkább felmerült a tisztességtelenség vizsgálatának szükségessége, illetőleg amire a megindult perekben a szerződések érvénytelenségét alapították. A Polgári Törvénykönyvben lefektetett, ismertetett szabályok ellenére ugyanis a devizahitel válság kirobbanása előtt csak elvétve születtek tisztességtelen szerződési kikötésekkel kapcsolatos bírósági döntések. A devizahitel válság nyomán viszont megnövekedtek a devizaalapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatos perek,^[35] amelyekben azonos tényállásokra vonatkozóan a különböző bíróságok előtt eltérő döntések születtek. A kialakult jogbizonytalanság a Kúriát arra készítette, hogy az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében értelmezze a devizahitel szerződésekben alkalmazott általános szerződési kikötések tisztességtelenségének kérdéseit. A Kúria 2012 és 2014 között három irányadó döntést

[33] Barcza, 2012, 34.; Vékás, 2008, 1014.

[34] Róna álláspontja szerint a devizahitel egyáltalán nem hitel, hanem egy olyan befektetés a hitelfelvevő részéről, aminek az a lényege, hogy az összes profit a banké, az összes kockázat pedig a hitelfelvevőé. Nem hitel azért az egyszerű okért, mert a hitel egy fix összegben felvett kölcsön, amit azonos fix összegben kell visszafizetni, a szerződésben kijelölt, és annak alapján mindkét fél számára kiszámítható kamattal együtt. De a devizaadás nem tudhatja, hogy mennyit kell visszafizetni, mert a törlesztés egy olyan tényről, az árfolyammozgástól függ, amihez semmi köze, hiszen ő forintot kapott és forintban fizet. (www.origo.hu/.../20121128-rona-peter-het-ember-felelos-a-devizahitelekert)

[35] Az Országos Bírósági Hivatal statisztikája szerint 2010 és 2014 között országosan 11 860 keresetet nyújtottak be devizaalapú kölcsönszerződések érvénytelenségének megállapítása iránt. 2013-ban a Budapest Metropolitan Cour előtti ügyek 25%-a devizahiteles ügy volt.

hozott ezek egységes értelmezése céljából: a 2/2012. (XII. 10.) Polgári Kollégiumi (PK) véleményt a fogyasztói kölcsönszerződésben a pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről, a 6/2013. Polgári jogegységi (PJE) határozatot a devizaalapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatos perekben felmerült egyes elvi kérdésekről, illetőleg a 2/2014. Polgári jogegységi (PJE) határozatot az árfolyamrész tisztességtelenségének megállapításáról. Mindhárom kúriai döntés a szerződéskötéskor hatályban lévő Polgári Törvénykönyv^[36] rendelkezései alapján értelmezte a tisztességtelenség kritériumrendszerét, ettől függetlenül a Kúria döntései zsinórmértéket jelentenek a jövőbeli joggyakorlat számára is.

A továbbiakban az egyoldalú szerződésmódosítási jog, valamint az árfolyamrész tisztességtelenségével kapcsolatos kúriai döntéseket vizsgálom.

1. Az egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségének megítélése

A Kúria — támaszkodva a 2012-ben felállított joggyakorlat elemző csoport jelentésére — kibocsátotta a 2/2012. (XII. 10.) számú PK véleményt, amelyben iránymutatást adott a bíróságok számára a fogyasztói kölcsönszerződésekben és pénzügyi lízingszerződésekben a pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről. Habár a Kúria véleménye nem minősül mindenkire kötelező jogforrásnak, a bíróságok számára adott jogértelmezési iránymutatás kvázi kötelező erővel bír. Az egyoldalú szerződésmódosítási jog kikötéséről a Kúria — a Ptk. azon rendelkezése szerint, amely kimondja, hogy jogszabály által megállapított, vagy jogszabály előírásainak megfelelően meghatározott szerződési feltétel nem minősülhet tisztességtelennek — megállapítja, mivel a Hitelintézeti törvény teszi lehetővé a pénzintézet számára a kamat, díj, költség ügyfélre kedvezőtlen, egyoldalú módosításának jogát, így a kikötés nem tekinthető érvénytelennek. (PK vélemény 1. pont)

Ugyancsak nem érvénytelen a fentiek alapján az, ha a pénzintézet az egyoldalú szerződésmódosítás jogát az általa alkalmazott ÁSZF-ben előre meghatározza. A bíróság főszabályként nem vizsgálhatja a kikötés tisztességtelenségét, ha a feltétel tartalmát a jogszabály taxative határozza meg. Abban az esetben azonban, ha a kikötés a törvény diszpozitív szabályaitól eltér, vagy a kógens keretszabályt a felek rendelkezési joga tölti meg tartalommal, a bíróságnak joga van a tisztességtelenség vizsgálatára. (PK vélemény 3. pont)

A Kúria megállapítja, hogy az egyoldalú szerződésmódosítási jog nem tekinthető a kölcsönügylet főszolgáltatását megállapító, illetve a szolgáltatás-ellenszolgáltatás arányát meghatározó kikötésnek, így annak tisztességtelensége vizsgálható.

[36] 1959. évi IV. törvény.

Tisztességtelen az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó olyan kikötés, amely a fogyasztó hátrányára, pénzügyi intézmény számára indokolatlan és egyoldalú előnyt nyújt. Az egyoldalú szerződésmódosításra vonatkozó kikötés különösen akkor tisztességtelen, ha nem felel meg az egyértelmű és érthető megfogalmazás, a tételes meghatározás, az objektivitás, a ténylegesség és arányosság, az átláthatóság, a felmondhatóság és a szimmetria elveinek. (PK vélemény 6. pont) Sérti a kikötés az egyértelműség és érthetőség elvét, ha tartalma a fogyasztó számára nem világos, nem érthető. A tételes meghatározás elve akkor sérül, ha az egyoldalú szerződésmódosítás feltételei nem tételesen meghatározottak, vagyis az ok-lista hiányzik, vagy van ok-lista, de az csak példálózó jellegű felsorolást tartalmaz. Az objektivitás elvébe ütköznek azok a kikötések, amelyek nem objektív jellegűek, vagyis a fogyasztóval szerződő félnek módja van a feltétel bekövetkeztét előidézni, abban közrehatni, a módosításra okot adó változás mértékét befolyásolni. Nem felelnek meg a ténylegesség elvének az ok-listában meghatározott azon körülmények, amelyek ténylegesen nem, vagy nem a körülmények változásának mértékében hatnak a kamatra, költségre, illetve díjra. A transzparencia elvébe ütközik a kikötés, ha tartalma alapján a fogyasztó nem láthatta előre, hogy milyen feltételek teljesülése esetén, és milyen mértékben háríthat át rá a pénzügyi intézmény további terheket. Sérti a felmondás jogát az olyan kikötés, amely a szerződésmódosítás bekövetkezése esetére nem biztosítja a fogyasztó számára a felmondás jogát, és végezetül, a szimmetria elvébe ütközik az a feltétel, amely kizárja, hogy a fogyasztó javára bekövetkező feltételváltozás hatása a fogyasztó javára érvényesítésre kerüljön.

Az egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségét értelmező hét elv ugyanakkor nem alkot egy szigorúan zárt értelmezési keretet, hanem csak példálózó jelleggel sorolja fel azokat a követelményeket, amelyek megsértése bizonyosan lefedi a régi Polgári Törvénykönyv 209. § (1) bekezdésében meghatározott tisztességtelen szerződési feltétel definícióját. A Kúria véleménye ugyanakkor kiemeli, hogy a fogyasztó hátrányára megállapított, indokolatlan és egyoldalú szerződésmódosítási jog a hét követelménynek való megfelelés ellenére is sértheti a jóhiszeműség és tisztesség maximáját.

Az egyoldalú szerződésmódosítási jogra irányuló kikötés tekintetében a tisztességtelenség vétele érvényesül. Ebből következően az érvénytelenség megállapítására irányuló perekben az egyoldalú szerződésmódosítás jogszerűségét, vagyis a Kúria véleményében kifejtett hét elvnek való megfelelést a pénzügyi intézménynek kell bizonyítania.

A Polgári Törvénykönyv értelmében a fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalta tisztességtelen kikötés semmis. A semmis kikötés nem alkalmas a célzott joghatás kiváltására, így nem jelent kötelezettséget a fogyasztóra. Hangsúlyozandó, hogy a tisztességtelen kikötés tehát nem a szerződés egészét, hanem kizárólag magát a tisztességtelen feltételt teszi érvénytelenné. A 93/13/EK irányelvvel összhangban

fogyasztói szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés csak akkor dől meg, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető. A szerződés egészének érvénytelensége egyébiránt a fogyasztói kölcsönszerződések esetén kifejezetten ellentétes lenne a fogyasztó érdekével, mert az *in integrum restitutio* a kölcsön egyösszegű visszafizetését jelentené.

2. Az árfolyamrés tisztességtelenségének megítélése a magyar bírói gyakorlatban

A divizahiteles keresetek többnyire a szerződés érvénytelenségének megállapítására irányultak, ezen belül is a felperesek túlnyomó részt a szerződés jogszabályba, jó erkölcsbe ütközésére, a szolgáltatás és ellenszolgáltatás feltűnő értékaránytalanságára, az adós tévedésére, az egyoldalú szerződésmódosítás jog, vagy egyéb feltétel tisztességtelenségére hivatkoztak. Ugyancsak gyakori érvénytelenségi okként jelölték meg a devizahiteles perekben a devizaárfolyam változásból eredő kockázat (árfolyamkockázat) egyoldalú áthárításának tisztességtelen voltát. Az érvelés lényegileg abban állt, hogy azért tisztességtelen az árfolyamrés, mert ezzel a bank jogosulatlan egyoldalú előnyhöz jutott, minthogy a folyósításkori vételi és törlesztéskori eladási árfolyam eredményeként a teljes hiteldíj mellett hozzájutott a vételi és eladási árfolyam közötti árrészhez is. A devizaalapú kölcsönszerződéseknel ugyanis a pénzintézetek a konstrukció természetéből automatikusan fakadó következménynek tekintették, hogy a devizaárfolyam változásának kockázatát (előnyeit és hátrányait) az adós viseli. Számos perben vitatták a devizaalapú szerződés, mint hiteleszköz jogszerűségét is, azzal érvelve, nem jár tényleges devizakonverzióval, hogy a kölcsön meghatározása devizában történik, de az adósnak a törlesztést forintban kell teljesíteni, így az *de facto* forintkölcsön. A 2009–2012-ben megindult perekben hozott ítéletek között az elvi kérdések megítélésében nagy különbségek mutatkoztak.^[37] Erre reagált a Kúria, amikor a devizaalapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatban felmerült egyes elvi kérdések egységes jogértelmezésének biztosítása céljából 6/2013. számon Polgári jogegységi határozatot (PJE) fogadott el.

A Kúria leszögezte, a jogegységi határozat természetéből következően nem alkalmas az egyedi szerződések érvényességének, a szerződési kikötések tisztességtelenségének vizsgálatára, hanem csak arra, a devizaalapú szerződési konstrukció polgári jogi szempontból érvényes-e. A tisztességtelenség vizsgálatára irányuló ún. konkrét kontroll csak egyedi perekben lehetséges.

A jogegységi döntésben a Kúria a szerződési szabadság és a pozitív jog tálalján megállapította, a devizakölcsön mint szerződési konstrukció nem ütközik jogszabályba, mivel a Polgári Törvénykönyv szerint a felek a szerződés tartalmát

[37] Lásd pl. Békés Megyei Járásbíróság 5.P20360/2010/31.; Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.052/2012/7.; Gf.I.30.244/2012.; Gf.II.30.395/2012.; Fővárosi Törvényszék 45 pf.639797/2012/5.; Kúria Pfv. 21247/2012/16.; BH2012/7/G4.

szabadon állapíthatják meg, a diszpozitív szabályoktól pedig eltérhetnek, ha azt jogszabály nem tiltja. A Ptk. ugyancsak megengedi, hogy a pénztartozást más pénznemben teljesítsék, mint amiben kirótták. A devizaalapú kölcsönszerződések megkötése idején nem volt olyan jogszabály, amely tiltotta volna a tartozás devizában történő kirovását, így nem volt akadálya annak, hogy a felek atipikus (származtatott) kölcsönszerződést kössenek egymással. A vizsgált időszakban ugyancsak nem létezett olyan jogszabály, amely általában, vagy a fogyasztók esetében tiltotta volna az árfolyamkockázat adósra való telepítését, vagy meghatározta volna a kockázatviselés felső határát. A Kúria rámutatott, hogy a devizaalapú kölcsönszerződés önmagában a miatt nem jogszerűtlen, nem ütközik nyilvánvalóan a jóerkölcsbe, nem uszorás, nem színlelt szerződés és nem irányul lehetetlen szolgáltatásra, hogy a kedvezőbb kamatmérték ellenében az árfolyamkockázat az adósna jelentkezik. (PJE 2. pont) Nem értékelhető az érvénytelenség körében a szerződési terheknek a szerződés megkötése utáni eltolódása sem, mert az érvénytelenségi oknak a szerződés megkötésekor kell fennállnia.

Egyértelmű iránymutatást ad a jogegységi döntés a bíróságoknak az érvénytelenség törvényi jogkövetkezményeinek alkalmazása tekintetében is, kimondva, hogy a fogyasztói devizaalapú kölcsönszerződés érvénytelen kikötése nem vált ki joghatást, a szerződés azonban egyebekben változatlan feltételekkel köti a feleket. Ez alól kivételt jelent, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető. (PJE 5.) A bíróságnak tehát ez esetben nem a felek akaratát kell vizsgálnia, hanem azt, hogy a szerződés az érvénytelen rész nélkül objektíve teljesíthető-e.

Abban a kérdésben, hogy az egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tevő szerződési feltétel megfelel-e az átláthatóság követelményének, illetőleg, hogy a devizaalapú kölcsön a 93/13/EGK irányelv alapján tisztességtelen-e, a jogegységi tanács elhalasztotta a döntését, tekintettel arra, hogy ezen kérdések értelmezését kérte a Kúria az Európai Unió Bíróságától a C-26/13. sz. Kásler és Káslerné Rábai Hajnalka ügyben.^[38]

IV. AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK DEVIZAHITELEZÉSSSEL KAPCSOLATOS JOGFEJLESZTŐ GYAKORLATA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÁSLER-ÜGYBEN HOZOTT DÖNTÉSRE

Az alapügyben a felperesek az OTP Jelzálogbank Zrt.-vel kötött devizaalapú kölcsönszerződés azon kikötése tekintetében kérték az érvénytelenség megállapítását, amelynek értelmében a kölcsön összegének a meghatározása a folyósítás napján érvényes, a bank által alkalmazott deviza vételi árfolyamon történik, a törlesztő részek forint összegét viszont az esedékesség napját megelőző napon érvényes deviza

[38] C-26/13. sz. Kásler Árpád és Káslerné Rábai Hajnalka kontra OTP Jelzálogbank Zrt. ügy.

eladási árfolyamon kell teljesíteni. A kölcsönszerződésben azt is rögzítették, hogy az adósok tudomásul veszik, a forint/deviza árfolyam változásából eredő kockázatot teljes mértékben ők viselik. A felperesek a kikötés érvénytelenségének megállapítása mellett, kérték, a bíróság úgy módosítsa a kölcsönszerződést, hogy az eladási árfolyam helyett a törlesztőrészletek forint összegének megállapítására is a deviza vételi árfolyama legyen alkalmazandó.

A perben első fokon eljáró Békés Megyei Bíróság, valamint a másodfokon eljáró Szegedi Ítélőtábla helyt adott a felperesek keresetének. Az első fokú bíróság ítéletének indokolása szerint nem áll szemben valós szolgáltatás az árfolyam-rés alkalmazásából befolyó haszonnal. Az árfolyamkülönbözetből eredő haszon szokásosan a devizaértékesítés velejárója. A peres felek egyetlen kölcsönszerződést kötöttek, amely esetén a bank haszna a kamatban realizálódik. A vételi és eladási árfolyam közti különbség, mint a banknál jelentkező haszon, indokolatlan előny a hitelező oldalán, egyben egyoldalú hátrány a fogyasztóra nézve. Az ilyen kikötés pedig a Ptk. szerint semmis.^[39] A Szegedi Ítélőtábla elutasította az alperes fellebbezését, megerősítve, hogy a bank a devizaalapú kölcsön-konstrukcióban ténylegesen nem nyújt deviza vételére, vagy eladására irányuló szolgáltatást, így az árfolyam-különbözetből eredő haszon nem tekinthető a banki szolgáltatás ellenszolgáltatásának. A másodfokú bíróság úgy ítélte meg, hogy a kikötés nem világos és nem egyértelmű, mivel nem derült belőle, miért tér el a kölcsön folyósításkori, illetve a törlesztéskori elszámolásának módja.^[40]

Az Ítélőtábla jogerős ítélete ellen benyújtott felülvizsgálati kérelemben az OTP Jelzálog Bank a jogerős ítélet hatályon kívül helyezését és a felperesek keresetének elutasítását kérte. Az alperes arra hivatkozott, hogy az érintett kikötés a szerződés elsődleges tárgya (*main subject matter of the contract*) körébe tartozik, amiből következően a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen szerződési feltételekről szóló 93/13/EGK tanácsi irányelv^[41] 4. cikkének (2) bekezdése^[42] szerint a tisztességtelen jelleg nem vizsgálható. Az irányelv ezen szabályának átültetése a régi Ptk. 209. §-ának (4) bekezdésében történt meg, de az átültető rendelkezés nem tartalmazta a világos és érthető megfogalmazás követelményét.^[43]

A Kúria az előtte folyó eljárást felfüggesztette, mert úgy ítélte meg, szükséges a jogvita eldöntéséhez az Irányelv 4. cikk (2), valamint 6 cikk (1) bekezdésének

[39] Békés Megyei Járásbíróság 5.P20360/2010/31.

[40] Szegedi Ítélőtábla Pf.I.20.052/2012/7.

[41] HL L 95., 29. o.

[42] A 93/13/EGK tanácsi irányelv 4. cikk (2) bekezdése szerint „A feltételek tisztességtelen jellegének megítélése nem vonatkozik sem a szerződés elsődleges tárgyának a meghatározására, sem pedig az ár vagy a díjazás megfelelésére az ellenértékként szállított áruval vagy nyújtott szolgáltatással, amennyiben ezek a feltételek világosak és érthetőek.”

[43] Ptk. 209. § „A tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződéses kikötésekre.”

értelmezését kérni, előzetes döntéshozatali eljárás keretében, az Európai Unió Bíróságától (CJEU).

A Kúria három kérdést tett fel az Európai Bíróságnak.^[44] Az első és a második kérdés az árfolyamrést rögzítő feltétel tekintetében kérte a 4. cikk (2) bekezdés értelmzési tartományának meghatározását, az elsődleges tárgy a díjazás fogalmának terjedelme, illetőleg a világos és érthető megfogalmazás követelménye tekintetében. A harmadik kérdés a tisztességtelen kikötés esetén a nemzeti szabályozás szerint alkalmazható jogkövetkezményeknek és az Irányelv 6. cikk (1) bekezdésének viszonyára kérdez rá, vagyis, hogy az Irányelv kérdéses cikkéből következik-e, hogy a bíróság – a szerződés teljesíthetősége érdekében – a tisztességtelen kikötést a jogszabály diszpozitív rendelkezésével pótolja. A feltett kérdés arra kér iránymutatást, összhangban van-e az irányelv 6. cikkével – tekintettel az EUB által kialakított joggyakorlatra – olyan jogkövetkezmény alkalmazása a bíróság részéről, mely a érvénytelen kikötést – a szerződés teljesíthetősége érdekében – módosítja.^[45]

A EUB előtt folyó előzetes döntéshozatali eljárásban Nils Wahl főtanácsnok indítványa (*opinion*) 2014. február 12-én jelent meg. A főtanácsnok rámutatott, a magyar Kúria által feltett kérdések újszerűek annyiban, hogy az Irányelv 4. cikk (2) bekezdésében szereplő kizáró okok fogalmi határainak, és terjedelmének tisztázására irányulnak, amelyekre az EUB (CJEU) joggyakorlatába illeszkedő olyan választ kell találni, amely megfelelő egyensúlyt tart fenn a fogyasztók védelme és a szerződő felek akarati autonómiája, illetőleg a szerződési szabadság között. Ugyancsak megerősíti a főtanácsnok, továbbra is a nemzeti bíróság hatáskörébe

[44] 1) A [93/13] irányelv 4. cikkének (2) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy külföldi pénznemben meghatározott, de ténylegesen hazai pénznemben folyósított és a fogyasztó által kizárólag hazai pénznemben törlesztendő kölcsöntartozás esetén az átváltási árfolyamokat meghatározó, egyedileg meg nem tárgyalt szerződéses kikötések a »szerződés elsődleges tárgyának meghatározása« fogalma alá vonhatók-e? Amennyiben nem, a [93/13] irányelv 4. cikke (2) bekezdésének második fordulata alapján [a deviza]eladási és vételi árfolyam különbözete olyan díjazásnak tekintendő-e, amelynek a szolgáltatással arányban állása a tisztességtelenség szempontjából nem vizsgálható? E körben van-e jelentősége annak, hogy a pénzügyi intézmény és a fogyasztó között tényleges átváltásra sor kerül?

2) Amennyiben [93/13] irányelv 4. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a tagállami bíróság – függetlenül nemzeti jogának rendelkezésétől – az abban meghatározott szerződési feltételek tisztességtelenségét is vizsgálhatja, ha azok nem világosak és érthetőek, akkor ez utóbbi követelmény alatt azt kell-e érteni, hogy a fogyasztó számára a szerződési feltételnek önmagában nyelvtanilag kell világosnak és érthetőnek lennie, avagy ezen túlmenően a szerződési feltétel alkalmazása gazdasági indokainak, illetve a szerződés többi feltételével való kapcsolatának is világosnak és érthetőnek kell lennie?

3) Az irányelv 6. cikkének (1) bekezdését és a C618/10. [sz.] Banco Español [de Crédito] ügyben hozott ítélet 73. pontját úgy kell-e értelmezni, hogy a fogyasztói kölcsönszerződésben alkalmazott általános szerződési feltétel tisztességtelen rendelkezésének érvénytelenségét a tagállami bíróság az adott szerződési feltétel módosításával, kiegészítésével a fogyasztó javára akkor sem szüntetheti meg, ha egyébként a rendelkezés elhagyása esetén a megmaradt szerződési rendelkezések alapján a szerződés nem teljesíthető? E körben van-e jelentősége annak, hogy a nemzeti jog tartalmaz-e olyan diszpozitív szabályt, amely az érvénytelen rendelkezés hiányában az adott jogkérdést szabályozza?”

[45] A Kásler ügyben eljáró első fokon eljáró Békés Megyei Bíróság a régi Ptk. 237. §-ának (2) bekezdése alapján módosította a kölcsönszerződést és a kölcsön törlesztésének havi részleteire a bank által alkalmazott vételi árfolyam alkalmazását írta elő. Az ítéletet a másodfokú bíróság is helybenhagyta.

tartozik annak meghatározása, hogy a vizsgált kikötés olyan-e, amelynek tisztességtelen jellegét megítélheti.

A szerződés elsődleges tárgyát illető fogalmi határok tekintetében kiinduló pontnak a Caja de Ahorros ügyet^[46] tekinti, de elismeri az ügyben adott meghatározás nem kielégítő. A Freiburger Kommunalbauten döntésre hivatkozva azt is megállapítja, hogy az Európai Unió Bírósága (CJEU) – hangsúlyozva a nemzeti bíróságnak az „alapvető szolgáltatás” (*essential obligations of contracts*) meghatározására irányuló jogkörét – az irányelvi fogalmak értelmezésére meghatározhat, „általános feltételeket” (*Court may identify general criteria for defining the notions contained in Directive 93/13*).^[47] A főtanácsnok kiemeli, hogy ez annál is inkább szükséges, mert a tagállami gyakorlatban^[48] nagy eltérések mutatkoznak, különösen a kölcsönszerződések megkötése terén.

A kölcsönszerződés „alapvető szolgáltatásának” vizsgálata tekintetében az indítvány külön is vizsgálja, hogy az alapul szolgáló ügyben kérdéses alkalmazandó árfolyamokra irányuló szerződési kikötés a szerződés alapvető szolgáltatásai körében tartozó-e. E tekintetben az EUB korábbi joggyakorlatán túlmutatóan a főtanácsnok állást is foglalt a kérdésben, kimondva, nem zárható ki, hogy „az alapügyben szereplőhöz hasonló kölcsönszerződés esetében az alkalmazandó árfolyamot meghatározó feltétel – amennyiben az a külföldi pénznemben meghatározott szerződés egyik pillérének minősül – a szerződés elsődleges tárgyához kapcsolódik”.^[49]

Az Irányelv 4. cikk (2) bekezdésében szereplő „világos és érthető megfogalmazás” kérdését illetően a főtanácsnok arra mutat rá, hogy annak az irányelv ezen cikkében szereplő átláthatósági követelmény széles értelmezésén kell alapulni, tehát a feltétel világos és érthető jellegének vizsgálata nem korlátozódhat pusztán annak megfogalmazására, nyelvtani értelmére (*the examination of the plain and intelligible character of a term should not be limited purely to its drafting*). Valamely szerződési feltétel világos és érthető jellegét annak alapján kell értékelni, biztosítja-e a fogyasztó számára, hogy rendelkezzen azokkal az információkkal, amelyek segítségével módjában áll megítélni az adott szerződés megkötésének előnyeit és hátrányait, valamint az ügyletből számára fakadó kockázatokat. A fogyasztónak nem csak a kikötés tartalmát kell megértenie, hanem az ahhoz kapcsolódó kötelezettségeket és jogokat is.^[50] Az átláthatósági követelményeket a nemzeti bíróság köteles vizsgálni, és „ezt attól függetlenül meg kell tennie, hogy e követelményt a vitatott kölcsönszerződés megkötésének időpontjában kifejezetten

[46] C-484/08. sz. Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid kontra Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios ügyben EuB úgy értelmezte az Irányelv 4. cikk (2) bekezdését, mint ami a „szerződések alapvető szolgáltatásaira” *essential obligations of contracts*’ irányul.

[47] C-237/02. sz. Freiburger Kommunalbauten ügyben hozott ítélet (EU:C:2004:209)

[48] Lásd indítvány 48. pont, Office of Fair Trading v. Abbey National ügyet [2009] UKSC 6., illetőleg a német Bundesgerichtshofnak az 1996, 1997, 1998-ban hozott ún. hitelkártya ítéletei.

[49] Lásd az Indítvány 65. pontját.

[50] Indítvány 81. pont.

tartalmazta-e az alkalmazandó nemzeti jog”.^[51] A Kúria által feltett harmadik kérdésre a főtanácsnok – hivatkozva a Banco Espanol de Credito-döntésre^[52] – leszögezi, hogy a nemzeti bíróság nem jogosult a tisztességtelen feltételek módosítására, mindazonáltal el kell ismerni, az alapügyhöz hasonló esetekben az EUB által eddig követett gyakorlat értelmében a fennmaradó kölcsönösszeg teljes egészében azonnal esedékessé válna. Ezzel adott esetben jobban büntetné a fogyasztót, mint a tisztességtelen feltételt alkalmazó bankot. A főtanácsnok, mindezt mérlegelve, arra az előremutató megállapításra jutott, hogy a szerződés teljesíthetősége érdekében „főszabály szerint semmi sem zárhatja ki, hogy a nemzeti bíróság a szerződési jog elveit alkalmazva valamely feltétel tisztességtelen jellegét úgy szüntesse meg, hogy azt egy diszpozitív nemzeti jogi rendelkezéssel helyettesíti”.^[53]

Az Európai Unió Bírósága 2014. április 30-án hirdetett ítéletet a Kásler ügyben.^[54] Az ítélet a Kúria első kérdésére adott választ illetően megerősítette a korábbi joggyakorlatot, illetőleg követte a főtanácsnoki indítványban megfogalmazott elveket. Az első kérdés kapcsán az EUB leszögezte, az Irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében szereplő kivételt szigorúan kell értelmezni.^[55] Megerősítette a tagállami bíróság és az EUB közötti feladatmegosztást. E szerint az EUB hatáskörébe tartozik azoknak a szempontoknak a levezetése az uniós jogból, amelyeket a nemzeti bíróságnak figyelembe kell venni annak megítélésekor, hogy az adott szerződési feltétel a szerződés elsődleges tárgyának fogalma alá tartozik-e. A nemzeti bíróság feladata – a kölcsönszerződés természetére, általános rendszerére és kikötésére, valamint jogi és ténybeli összefüggéseire tekintettel – annak megítélése, hogy az adós szolgáltatásának, mely nem más, mint a hitelező által a rendelkezésére bocsátott kölcsönösszeg visszafizetése, alapvető eleme-e az átváltási árfolyamot meghatározó, egyedileg meg nem tárgyalt feltétel. A Caja de Ahorros ügyben kidolgozott „alapvető szolgáltatás” elvéből kiindulva az EUB megerősítette, nem minősülhetnek a szerződés elsődleges tárgyának azok a kikötések, melyek a szerződés lényegét meghatározó feltételekhez képest járulékos jellegűek.^[56] A díjazás és ellenszolgáltatás megfelelése tekintetében a Bíróság egyértelműen – a konkrét esetre vetítve és elvi éllel is – kimondta, a díjra vonatkozó kivétel nem alkalmazható, minthogy az átváltási árfolyam meghatározására korlátozódó kikötés, vagy az ahhoz hasonló kikötések, amelyek átváltási árfolyamot határoznak meg anélkül, hogy a hitelező bármilyen átváltási szolgáltatást nyújtana. Szolgáltatás nélkül pedig nem tekinthetünk az árfolyamkülönbözetre mint olyan díjazásra, amelynek a hitelező által nyújtott szolgáltatásnak ellenszolgáltatással való megfelelése a tisztességtelen jellege tekintetében értékelhető lenne az Irányelv 4. cikk (2) bekezdése értelmében.^[57]

[51] Indítvány 79. pont.

[52] C-618/10. sz. Banco Espanol de Crédito ítélet (EU:C:2012:349).

[53] Indítvány 100. pont.

[54] A Kásler ítéletről lásd Somssich, 2014, 73–83.; Osztovits, 2009, 11–15.

[55] C-26/13. Ítélet 43. pont.

[56] C-26/13. Ítélet 50. pont.

[57] C-26/13. Ítélet 58. pont.

A második kérdésre adott válaszában – a feltételek világos és érthető megfogalmazása tekintetében – követi a főtanácsnok kiterjesztő értelmezését. A Bíróság leszögezi: „*the loan contract must set out in a transparent fashion the reason for and the particularities of the mechanism for converting the foreign currency*”.

Megállapítja, hogy a világosság és érthetőség elvárása nem korlátozható kizárólag a feltétel nyelvtani és alaki szempontból való érthetőségére. Az utaló bíróságnak a feltételt a releváns ténybeli elemek összességére tekintettel (reklám, tájékoztatás) oly módon kell megvizsgálnia, hogy az általánosan tájékozott, az észszerűen figyelmes és körültekintő, átlagos fogyasztó nem csak felismerni képes a külföldi pénznem eladási és vételi árfolyama között a pénzpiacon általánosságban megfigyelt különbség fennállását, hanem képes-e értékelni is a végső soron általa megfizetendő törlesztő részletek kiszámítására alkalmazott eladási árfolyam alkalmazásának rá nézve – esetlegesen jelentős – gazdasági következményeit is, és ennél fogva az általa felvett kölcsön teljes költségét.^[58]

A harmadik kérdésre adott válaszában a Bíróság a C-618/10. sz. Banco Espanol ügyben hozott döntését megerősítve kimondja, hogy ellenétes lenne az Irányelv fogyasztóvédelmi célkitűzéseivel, ha a nemzeti bírónak lehetősége lenne a tisztességtelen kikötés módosítására.^[59] Nem ütközik viszont az uniós jogba, ha a nemzeti bíró a tisztességtelen feltételt elhagyja és azt a nemzeti jog valamely diszpozitív rendelkezésével helyettesíti. A főtanácsnok érvelésével összhangban az ítélet ezt szükségesnek is tekinti, mert amennyiben nem volna megengedett az érvénytelen kikötés valamely diszpozitív szabállyal való helyettesítése, a nemzeti bíróságnak az egész szerződést meg kellene semmisítenie. Ezzel nem a tisztességtelen kikötés alkalmazóját, hanem a fogyasztót büntetnék, hiszen a kölcsön egyösszegben esedékessé válna.^[60]

Az EUB Kásler-ügyben hozott döntését értékelve megállapítható, hogy a szerződés elsődleges tárgyának értelmezése tekintetében nem írta felül a Caja de Ahorros-ügyben kidolgozott „alapvető szolgáltatás” általános kritériumait, ezzel továbbra is teret hagyott az eltérő tagállami alkalmazásoknak. Előremutató, és a korábbi joggyakorlatot pontosító a díjra vonatkozó értelmezés, amely egyértelművé teszi, a kölcsönszerződés olyan kikötésére, amely anélkül határoz meg átváltási árfolyamot, hogy a hitelező átváltási szolgáltatást nyújtott volna, nem alkalmazható az Irányelv díjra vonatkozó kivétele, mert szolgáltatás nélkül nem tekinthető az árkülönbözet olyan díjazásnak, amelynek az ellenszolgáltatásként való megfelelése értékelhető lenne.

[58] C-26/13. Ítélet 74. pont.

[59] C-26/13. Ítélet 79. pont.

[60] C-26/13. Ítélet 83. és 84. pont.

Egyértelműen progresszív a Kásler ítélet a transzparencia követelményeinek kiterjesztő értelmezése tekintetében. Az RWE Vertrieb^[61] ítéletben megfogalmazott tágabb transzparencia-követelményeket^[62] tovább szélesítette az EUB – a főtanácsnoki érvelést elfogadva – a transzparencia kritériumaként határozza meg azt is, hogy az átlagfogyasztó a feltétel – a releváns ténybeli elemek összességére tekintettel – a gazdasági következményeit is képes legyen értékelni, beleértve az általa felvett kölcsön teljes költségét.

Az EUB harmadik kérdésre adott válasza ugyancsak tovább pontosította az alapvetően a Banco Espanol de Crédito-ügyben kialakított joggyakorlatot, a nemzeti bíró számára megnyitva azt a lehetőséget, hogy az érvénytelen kikötést – a szerződés teljesíthetősége érdekében – a nemzeti jog diszpozitív rendelkezésével helyettesítse. Az ítélet kapcsán említést érdemel, hogy a feltett kérdések tekintetében a Bíróság a fogalmak absztrakt tartalmának, terjedelmi korlátainak meghatározása mellett a konkrét körülményekre vonatkoztatva is értelmezte a fogalmakat. Ezzel, bár a döntés többször is hangsúlyozza, hogy a fogalmak alkalmazása nemzeti bíróság feladata, a konkrét szerződési feltétel tekintetében maga vizsgálta az Irányelv 4. cikk (2) bekezdésében szereplő fogalmi kritériumoknak való megfelelést. Már tendeciaként látszik érvényesülni az EUB utóbbi években az Irányelvhez kapcsolódóan hozott döntéseiben, hogy nemcsak absztrakt értelmezést folytat, hanem a konkrét szerződési kikötések megfelelése tekintetében is állást foglal. Ez a fajta „aktivizmus” a Kásler-ítélet mellett még erősebben kimutatható például a C-143/13. sz. Matei-ügyben hozott döntésben,^[63] ahol is a hitelezőnek fizetendő kockázati jutalék tekintetében az Európai Bíróság maga megállapítja, számos tényező, így többek között a kikötés járulékos jellege alapján arra lehet következtetni, hogy a feltétel nem tartozik a szerződés elsődleges tárgya körébe és nem tartozik az ár/díjnak való megfelelés alapján kizárt csoportba sem.^[64]

V. A KÚRIA 2/2014. POLGÁRI JOGEGYSÉGI HATÁROZATA (PJE)

Az Európai Bíróságnak a Kásler ügyben született döntésére alapozva a Kúria elfogadta a 2/2014. számú jogegységi döntését a devizaalapú fogyasztói kölcsön-szerződésekkel kapcsolatos azon kérdésekben, amelyekkel – a Kásler-ügyben történt előzetes döntéshozatali utalásra tekintettel – a 6/2013. sz. PJE jogegységi döntés nem foglalkozott. A jogegységi döntés iránymutatást ad a bíróságok számára azoknak a követelményeknek az alkalmazását illetően, melyek az Európai Bíróság értelmezését figyelembe véve a konkrét devizahiteles ügyekben

[61] 2013. március 21-én hozott ítélet C-92/11. sz. RWE Vertrieb ügyben.

[62] Micklitz – Reich, 2014, 786–787.

[63] C-143/13. Bogdan and Ioana Ofelia Matei kontra SC Volksbank Romania SA sz. ügyben 2015. február 16-án hozott ítéletben (EU:C:2015:127).

[64] Matei ítélet 64–70. pontjai.

a bíróság feladatkörében tartoznak. A jogegységi döntés megerősíti, a devizaalapú fogyasztói kölcsönszerződés azon rendelkezése, mely szerint az árfolyamkockázatot kizárólag a fogyasztó viseli, a szerződés elsődleges tárgyának minősül, így annak tisztességtelensége főszabályként nem vizsgálható. Önmagában azonban az, hogy az árfolyamkockázat viselése az alapvető szolgáltatás (főszolgáltatás) körébe tartozik, nem zárja ki a feltétel tisztességtelenségének vizsgálatát, ha a szerződési feltétel a releváns ténybeli elemek összességére tekintettel, így a szerződés szövegére és pénzügyi intézménytől kapott tájékoztatásra, a reklámra és közzétett más tájékoztatásra is figyelemmel nem felel meg a transzparencia követelményeinek, azaz az észszerűen figyelmes, általánosan tájékozott, körültekintő átlagos fogyasztó számára a feltétel nem világos és nem érthető, vagy az összes rendelkezésre álló információ alapján a fogyasztó alappal gondolhatta, hogy az árfolyamkockázat nem valós, őt csak korlátozottan terheli, vagy egészben vagy részben érvénytelen. (PJE 1. pont)

A Kúria jogegységi határozatának fontos eleme az árfolyamkockázat megítélése tekintetében hozott egységes jogalkalmazást segítő azon döntés, amely kimondta, hogy a különnemű (vételi és eladási) árfolyamok alkalmazása tisztességtelen, mert nem áll ezekkel szemben a fogyasztónak nyújtott szolgáltatás, illetőleg alkalmazásuk gazdasági következményei nem voltak a fogyasztó számára transzparenssek. A tisztességtelen kikötés helyett a Magyar Nemzeti Bank hivatalos devizaárfolyama válik a szerződés részévé. A jogalapot a Kúria a szerződéskötéskor hatályban lévő Polgári Törvénykönyv 231. § (2) bekezdésére alapozta, aminek értelmében „a más pénznemben meghatározott tartozást a fizetés helyén és idején érvényben levő árfolyam alapvételével kell átszámítani”. Ez pedig a Nemzeti Bank hivatalos árfolyamának felel meg. A fentiekben bemutatott, 2012–2014 között elfogadott kúriai döntések — az Európai Bíróság Kásler-ügyben adott értelmezésével együtt — lehetővé tették, hogy a bírósági eljárások felgyorsuljanak és a konkrét perekben a tisztességtelenség kritériumait egyedileg mérlegelve, de egységes elvek szerint bírálják el. A Kormány azonban a hosszadalmas és költséges bírósági jogorvoslat helyett, a pénzintézetek működésre közvetlenül ható, általános hatályú törvényi rendezés mellett tette le a voksát. Olyan jogalkotási megoldást keresett, amely „gyors rendezést kínál, elősegíti a devizaalapú kölcsönök gyors kivezetését a hitelpiacról, illetve lezárja a devizaalapú kölcsönszerződésekhez kapcsolódó jogértelmezési kérdéseket”.^[65] A Kormány előterjesztése alapján a magyar Parlament néhány hónap alatt megalkotta a 2014. évi XXXVIII. törvényt^[66] a fogyasztói devizakölcsön rendezésről, majd a devizaelszámolásról szóló 2014. évi XL. törvényt.

[65] Nagy, 2014, 450–451.

[66] A 2014. évi XXXVIII. törvényt 2014. július 18-án hirdették ki és július 26-án lépett hatályba. The Act was promulgated on July 18, 2014, and came into force as of July 26.

VI. UNORTODOX SZABÁLYOZÁSI KÍSÉRLETEK A DEVIZAHITELEZÉSI VÁLSÁG RENDEZÉSÉRE

A választott megoldás kétségtelenül nem tartozik a szerződéses jogviták szokásos rendezési módjai közé, azonban az az érvelés is elfogadható, hogy az egyedi jogorvoslati út, a peres eljárások nagy tömege miatt a társadalmi méretű válság gyors rendezését nem érhetne el. A Kúria a 6/2013. számú jogegységi határozatában, maga is elvi éllel leszögezte, hogy „a bírói szerződésmódosítás nem alkalmas jogi eszköz arra, hogy társadalmi méretű gazdasági változásoknak azonos típusú szerződések nagy tömegét hasonlóan érintő következményeit orvosolja”.^[67] A jogi szabályozással történő beavatkozásra az Alkotmánybíróság 8/2014 (III.20) AB határozata biztosított „zöld utat”, amely a Kormány 2013-ban benyújtott alkotmányértelmezésre irányuló indítványa alapján született.^[68] A Kormány annak értelmezését kérte az Alkotmánybíróságtól, hogy az Alaptörvény M cikk (2) bekezdéséből, miszerint „Magyarország fellép az erőfölénnyel szemben és védi a fogyasztók jogait”, levezethető-e valamely tömegesen alkalmazott, a fogyasztók számára egyoldalúan és jelentős hátrányt okozó módon meghatározott szerződési feltétel, így különösen a devizahitel szerződésekben az árfolyamrész és az egyoldalú kamatemelést biztosító szerződésmódosítási jog alkotmányellenessége. Az AB – hasonlóan a Kúria jogegységi határozatához – megállapította, hogy a bírósági szerződésmódosítás, különös figyelemmel annak időigényes és nem költséghatékony voltára, nem alkalmas eszköz az azonos típusú szerződések nagy tömegét hasonlóan érintő változások következményeinek orvoslására. Ha a társadalmi méretű változások a szerződések nagy tömegét érintik, indokolt, hogy a jogviszonyok megváltoztatására, módosítására a törvényhozás dolgozzon ki általános megoldást. Az AB határozat megállapítja, a jogszabály megoldás során a *clausula rebus sic stantibus* elv alapján kivételesen – a felek érdekeire és a közérdekre figyelemmel – a hatályba lépése előtt megkötött szerződések tartalmát megváltoztathatja. Ez az alkotmánybírósági érvelés köszön vissza a 2014. évi XXXVIII. törvény indokolásában is, mely szerint a Kúria jogegységi határozatában megfogalmazott elvek jogalkotás révén érvényesülhetnek, mivel a jogviszonyok széles körét érintik és a törvény ezeket általános érvényűvé és általánosan kötelezővé teheti, amely által elkerülhető a hosszadalmas és költséges peres eljárás.

A törvény visszaható hatályú rendelkezése szerint a semmis árfolyamrész helyébe az MNB hivatalos devizaárfolyama lép. A kamat, díj vagy költség emelésére vonatkozó egyoldalú szerződésmódosítási jogról szóló kikötés tisztességtelenségét vélelmezni kell. A törvényi vélelem következtében, amennyiben a pénzügyi intézmény nem kezdeményez harminc napon belül polgári peres eljárást^[69]

[67] 6/2013. PJE 7. pont.

[68] Alkotmánybírósági ügyszám X/1769/2013.

[69] 2014-ben 74 pénzügyi intézmény indított pert a tisztességtelenségi vélelem megdöntése iránt, ebből 3 perben született olyan ítélet, melyben a bíróság azt állapította meg, hogy bizonyos időszakokban a bank egyes szerződései megfeleltek a tisztességtelenség és jóhiszeműség kritériumainak.

a vélelem megdöntésére, vagy a bíróság a keresetet elutasítja, vagy a pert megszünteti, beállnak a semmisség jogkövetkezményei. A pénzügyi intézmények által indított perre a sommás eljárásokra emlékeztető speciális eljárási szabályok kerültek kialakításra, amelyekben nem érvényesültek a polgári peres eljárás szokásos garanciái. E szerint a fogyasztókat az állam képviseli és a bíróság soron kívül jár el, a perben nincs helye sem hiánypótlásnak, sem csatlakozó fellebbezésnek, és a perújítás lehetőségét is kizárja a törvény. A speciális eljárásban alkalmazott határidők extrém módon rövidek: a pénzügyi intézménynek harminc napja van a keresetlevél benyújtására, amit a bíróság harminc napon belül köteles elbírálni. A fellebbezésre és a felülvizsgálati kérelemre nyolc napot enged a törvény. Ez utóbbit a Kúria harminc napon belül köteles elbírálni. A törvény elrendelte a devizaalapú kölcsönszerződések miatt induló perek, illetőleg a már jogerős bírósági ítéletek alapján megindult végrehajtási cselekmények felfüggesztését.

A jogállami normák, a szerződési szabadság és az akarati autonómia elvének érvényesülése megköveteli, hogy a szerződéses jogviszonyokba való jogalkalmazói (bírósági) beavatkozás, vagy ezen jogviszonyok társadalmi méretű törvényi megváltoztatása csak alkotmányos keretek között mehet végbe. A devizakölcsön-rendezési törvény alkotmányossága több tekintetben felvetette az alkotmányossági kontroll szükségességét. A pénzügyi intézmények által a tisztességtelenség vélelmének megdöntése céljából 2014-ben indított perek némelyikében a bírák alkotmányossági kontrollt kezdeményeztek a magyar Alkotmánybíróságnál. Az alkotmányossági vizsgálat lefolytatását a törvény visszamenőleges hatálya,^[70] a törvényben egyedi jelleggel szabályozott sajátos peres eljárási szabályok tisztességes eljárásba ütközése^[71] és a jogbiztonság sérelme miatt kérték. Az Alkotmánybíróság a 34/2014. számú AB határozatában az indítványokat elutasította és azt állapította meg, hogy a devizakölcsön-rendezési törvény összhangban van az Alaptörvénnyel.

VII. UTÓMUNKÁLATOK, AVAGY A KÚRIA 1/2016. PJE HATÁROZATA

A devizaalapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatban a Kúria 2013-ban és 2014-ben elfogadott, a tanulmányban a fentiekben elemzett jogegységi döntései a legalapvetőbb kérdésekben biztosították az egységes jogértelmezést, de a perek felfüggesztését követően a folytatódó perekben, különösen a devizahitel alapú sajátos kölcsönszerződési konstrukciók megfelelési megítélése tekintetében továbbra

[70] A devizakölcsön szerződések megkötésekor nem létező, később született jogszabályi rendelkezésnek való megfelelést ír elő a törvény, illetőleg utólagosan jogellenesnek minősít olyan, egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tévő szerződési kikötéseket, melyek a szerződéskötés időpontjában megengedettek voltak.

[71] A tisztességtelenség vélelmének megdöntésére irányuló perekre megszabott rövid határidők, egyszerűsített eljárási rend, a bizonyítási eszközök korlátozása.

is divergált az ítélkezési gyakorlat.^[72] A jogegység biztosítása érdekében 2016-ban a Kúria újabb jogegységi határozat elfogadására kényszerült a devizaalapú fogyasztási és lakossági kölcsönszerződések *tárgyának és törlesztő részleteinek meghatározásával kapcsolatban*. Az 1/2016. jogegységi határozat – tekintve, hogy a korábbi 6/2013. PJE határozat nem foglalkozott ezzel a kérdéssel – abban foglalt állást, hogy érvényes devizaalapú kölcsönszerződésnek minősül-e az olyan fogyasztói kölcsönszerződés, amelyben a szerződés tárgyaként a folyósítandó kölcsön összegét forintban jelölték meg, és egyébként a szerződés, illetőleg a szerződés részét képező általános szerződési feltétel tartalmazza, hogy a kölcsön devizában nyilvántartott, illetőleg annak ügyleti kamatát és egyéb járulékait devizában fogják meghatározni, nyilvántartani és elszámolni. Ugyancsak vizsgálta a Kúria, hogy érvényes-e az a devizaalapú fogyasztási és lakossági kölcsönszerződés, amelyben a folyósítandó kölcsön összegét a szerződés forintban meghatározza, a kölcsön devizában meghatározott összegét, annak járulékait és az egyes törlesztőrészletek számát, összegét és a törlesztési időpontokat pedig a felek megállapodása alapján a szerződés részét képező, de a szerződéskötést követően elkészülő külön dokumentum (pl. folyósítási terv, fizetési ütemezés, törlesztési terv) tartalmazza.

Az első kérdést illetően a Kúria megállapította, hogy a devizaalapú fogyasztási és lakossági kölcsönszerződés abban az esetben is megfelel a Hpt. 213.§ (1) bekezdés a) pontjában foglalt, a fogyasztási kölcsönszerződések tárgyának meghatározására irányuló követelménynek, ha az írásba foglalt szerződés, ideértve a részét képező általános szerződési feltételeket is, a kölcsön összegét forintban (lerovó pénznem) határozza ugyan meg, de az így meghatározott összeg devizában (kirovó pénznem) kifejezett egyenértéke pontosan kiszámítható az átszámítás szerződésben rögzített időpontjában, ennek hiányában a folyósításkor, az akkor irányadó árfolyam figyelembe vételével.^[73]

A Hpt. 213. § (1) bekezdés e) pontjában szabályozott, a törlesztőrészletek számának, összegének és törlesztési időpontoknak a meghatározására vonatkozó követelménynek való megfelelés tekintetében a jogegységi tanács úgy foglalt állást, hogy akkor felel meg a fogyasztói kölcsönszerződés a Htp. előírásainak, ha az írásba foglalt szerződés, beleértve a szerződéskötéskor a szerződés részévé tett általános szerződési feltételeket is *kiszámítható módon tartalmazza a törlesztő részletek számát összegét és a törlesztési időpontokat*.^[74]

[72] Lásd a Kúria Pfv. I.21.156/2015/5. számú ítéletét, mely a Hpt. 213.§ (1) bekezdés a) pontja alapján semmisnek minősítette azt a devizaalapú fogyasztói kölcsön szerződést, mert az a kölcsön fő tárgyát devizát nem tartalmazta pontosan, összegszerűen megjelölve, hanem csak forintban jelölte meg a hitel igényét úgy, hogy azt tartalmazta a megállapodás, hogy a kölcsön összegének devizában való megállapítása, nyilvántartása a folyósítás napján érvényes deviza vételi árfolyamon történik, melyről a bank az adósokat a vételi értesítő megküldésével tájékoztatja. Ezzel szögesen ellentétes ítéletek születtek viszont a Kúria Gfv. VII. 30.295/2015./5. és a Pfv.VII. 21.372/2015/8. számú ügyeiben.

[73] 1/2016. PJE határozat 1. pont.

[74] 1/2016. PJE határozat 2. pont.

Mind a pénzüintézetek, mind az adósok nagy várakozással tekintettek a 2013-as jogegységi döntést kiegészítő újabb jogegységi határozat elé, ami bár az adósok helyzetében nem jelentett további pozitív elmozdulást, dogmatikai szempontból egyértelmű, korrekt döntés született.

VIII. ZÁRÓGONDOLATOK

A devizaalapú kölcsönszerződések elterjedése a magyar lakossági hitelpiacon rendkívül veszélyes terméknek bizonyult, amelynek tömegessé válásához nagyban hozzájárult a pénzpiaci szabályozás elégtelensége és a hatékony pénzpiaci felügyelet hiánya. A világméretű pénzügyi válság kirobbanása után is több évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy jogalkotási szinten megszülessenek azok a szabályok, amelyek a pénzüintézetek egyoldalú szerződésmódosítási jogának elvi kereteit rögzítették.

A devizaalapú kölcsönök érvénytelensége iránt megindult bírósági perekben a magyar Kúria 2012-től jogegységi döntésekkel segítette az egységes jogalkalmazást, illetőleg a Kásler-ügyben az Európai Bíróságtól kért értelmezést a szerződés elsődleges tárgyának terjedelmi határai, a díjazás megfelelése, a transzparencia és a nemzeti bíróság mozgástere tekintetében. Az EUB a konkrét ügyben is alkalmazhatóan egyértelművé tette, hogy az árfolyamrésre vonatkozó kikötés nem felel meg az érthető és világos meghatározás elvének. A Kúria az EUB döntés alapján devizaalapú kölcsönszerződések árfolyamrésre vonatkozó kikötéseinek tisztességtelenségét általános érvennyel megállapította, ami alapján elhárult az akadály a konkrét perek egységes elvek szerinti elbírálása előtt. A jogalkotó azonban az Európai Bíróság Kásler-döntése és a magyar 2/2014-es Kúria jogegységi határozata alapján a jogviták peres úton való lezárását nem várta be, hanem a probléma társadalmi méretére hivatkozással a jogszabályi rendezés mellett döntött. A 2014-ben elfogadott törvények alkotmányossága erősen megkérdőjelezhető, így különösen a jogbiztonság, a visszamenőleges hatály tilalmába ütközés és a tisztességes eljáráshoz való jog tekintetében. Az Alkotmánybíróság azonban nem látta annak alkotmányos akadályát, hogy törvény kivételesen, a közérdekre hivatkozással megváltoztassa, a hatályba lépése előtt megkötött szerződések tartalmát, ha a társadalmi méretű változások a szerződések nagy tömegét érintik. Megállapította, hogy a törvényi úton történő szerződésmódosítás alkotmányos keretek között, a *clausula rebus sic stantibus* elvének alkalmazásával mehet végbe, tehát a törvényi úton a szerződéseket csak akkor lehet módosítani, ha a beállott új körülmény folytán a szerződés változatlan tartalommal való fenntartása valamelyik fél lényeges, jogos érdekét sérti, a változás nem volt ésszerűen előre látható, illetőleg a körülmények megváltozása társadalmi méretű és túlmutat a normális változás kockázatán.^[75] Bár a hatékonyság mércéje nem írhatja felül az alapjogok érvényesülését, megállapítható, hogy

[75] Lásd 8/2014 (III.20) AB határozat.

a devizatartozás forinttitellé átalakítása folytán a törlesztőrészletek összege átlagosan 25%-kal, az átlagos tőketartozás pedig kb. 5000 euróval csökkent. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a forinttitellé átalakított kölcsönszerződések futamideje jelentősen megnövekedett és jelentős azon adósoknak a száma is, akik a törlesztőrészletek csökkentése ellenére sem tudják fizetni az adósságot.^[76] A fogyasztókat társadalmi mértékben érintő túladósodás és fizetéseképtelenség kezelésére a Parlament 2015-ben elfogadta a Magáncsődről szóló törvényt,^[77] amely azonban nem járt az előzetesen prognosztizált eredménnyel,^[78] mivel a 2015. szeptember 1-jei hatályba lépését követő fél év alatt mindössze 199 adós kérte a magáncsőd eljárás megindítását, 2016 augusztusáig pedig 462 esetben kezdeményeztek magáncsődöt.^[79] Az egyértelműen megállapítható, hogy amíg a devizaalapú fogyasztói hitelek szélviharhoz hasonló gyorsasággal hódították meg a piacot 2004 és 2011 között, következményük, a fogyasztói túl- és eladósodás enyhítése évtizedekig tartó fájdalmas és lassú folyamat lesz.

IRODALOM

- Barcza Mihály (2012): A Szegedi Ítéltábla ítélete a deviza-alapú kölcsön esetén alkalmazandó árfolyamról. *Jogesetek Magyarázata*, 3. szám, 29–36.
- Budai Lorina (2014): A devizában denominált hitelek megjelenése az újonnan csatlakozott közép-kelet-európai tagállamokban. In: *A devizahitelezés nagy kézikönyve*. Szerk. Lentner Csaba. Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 511–528.
- Micklitz, Hans-W. – Reich, Norbert (2014): The Court and the sleeping beauty: the revival of the unfair contract terms directive (UCTD). *Common Market Law Review* 51:771.808. 786–787.
- Nagy Zoltán (2014): Az Európai Unió bíróságának a devizahitelezéssel kapcsolatos ítélezési gyakorlata fogyasztóvédelmi aspektusból. In: *A devizahitelezés nagy kézikönyve*. Szerk. Lentner Csaba. Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 437–454.
- Osztovits András (2009): A közösségi jog hatása a fogyasztói szerződések magyar szabályozására és joggyakorlatára. *Gazdaság és Jog*, 17. évf., 12. szám, 11–15.
- Somssich Réka (2014): Az Európai Bíróság ítélete a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről. A tisztességtelenségi vizsgálat terjedelme. *Jogesetek Magyarázata* 4. szám, 73–83.
- Vékás Lajos (2008): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Complex Kiadó, Budapest.

[76] Az MNB statisztikái szerint a 90 napon túli késedelmes hitelek a teljes hitelállomány 17,3%-át teszik ki, ez becslések szerint mintegy 140 ezer volt devizahitel-adóst érint. Lásd MNB *Tájékoztató a háztartási szektor részére nyújtott hitelállomány összegéről 2016 II. negyedévében*. A tájékoztató megjelent 2016. augusztus 24.

[77] A természetes személyek adósságrendezéséről szóló 2015. évi CV. törvény.

[78] Az MNB előzetes várakozásai szerint a magáncsőd mintegy 20 ezer adósnak segített volna az adósságrendezésben. A 2015–2016-ban indított 462 eljárás lényegesen a várakozások alatt maradt.

[79] www.csodvedelem.gov.hu